

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษามหาวิทยาลัยและพิธีสู่ขวัญของชาวไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่านครั้งนี้เป็นการศึกษาในแหล่งข้อมูลภาคสนาม 3 หมู่บ้านได้แก่ หมู่บ้านได้แก่ หมู่บ้านเกิด บ้านเฮี้ย และบ้านดินตอก ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ บทสู่ขวัญไทลื้อจำนวน 29 สำนวน แยกเป็นต้นฉบับลายลักษณ์อักษรธรรม 17 สำนวน และจากการบันทึกเสียงสำนวนมุขปาฐะในพิธีสู่ขวัญ 12 สำนวน สัมภาษณ์วิทยากรหลักซึ่งเป็นหมอขวัญของชุมชนไทลื้อทั้งสามหมู่บ้านจำนวน 10 ท่าน ประกอบด้วย อาจารย์วัด 3 ท่าน และหมอขวัญของแต่ละหมู่บ้านจำนวน 7 ท่าน นอกจากนี้ก็ได้สัมภาษณ์ชาวบ้านตลอดจนได้สังเกตการณ์ องค์กรประกอบ และขั้นตอนต่าง ๆ ในพิธีสู่ขวัญโดยละเอียด การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ผลสรุปในประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

1. ประเภทของพิธีสู่ขวัญ

พิธีสู่ขวัญที่ปรากฏในชุมชนหมู่บ้านไทลื้อทั้ง 3 หมู่บ้าน มีทั้งหมด 8 พิธี เมื่อจำแนกประเภทตามจุดมุ่งหมายและลักษณะการประกอบพิธีกรรม สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ได้แก่

1. พิธีสู่ขวัญสำหรับบุคคล มีทั้งหมด 6 พิธี จัดเป็นกลุ่มย่อยได้ 3 กลุ่ม ได้แก่

1.1 พิธีสู่ขวัญในพิธีเปลี่ยนผ่าน (The Rite of Passage) ประกอบด้วยพิธีสู่ขวัญ 4 พิธี

คือ

1.1.1 พิธีสู่ขวัญนาค

1.1.2 พิธีสู่ขวัญสามเณร

1.1.3 พิธีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว

1.1.4 พิธีสู่ขวัญบุคคลที่จะจากถิ่น

1.2 พิธีสู่ขวัญที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาล ได้แก่พิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้

1.3 พิธีสู่ขวัญสำหรับบุคคลสำคัญในชุมชน ได้แก่พิธีสู่ขวัญผู้ใหญ่บ้าน กรรมการ

อาจารย์วัด

2. พิธีสู่ขวัญสำหรับสัตว์และพืชในการเกษตร มี 2 พิธี ได้แก่

2.1 พิธีสู่ขวัญควาย

2.2 พิธีสู่ขวัญข้าว

2. โครงสร้างของบทสູ່ວຽນແລະພິຣິສູ່ວຽນ

โครงสร้างของพิธีสู่ขวัญสำหรับบุคคล และพิธีสู่ขวัญสำหรับสัตว์และพืชในการเกษตร มีรายละเอียดของขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม และตัวบทสู่ขวัญแตกต่างกัน กล่าวคือ บทสู่ขวัญสำหรับบุคคล มีการประกอบพิธีกรรม 8 ขั้นตอน ส่วนบทสู่ขวัญสำหรับสัตว์และพืชในการเกษตร มีการประกอบพิธีกรรม 5 ขั้นตอน โครงสร้างของบทสู่ขวัญ มีดังต่อไปนี้

2.1 โครงสร้างของบทพิสูจน์สำหรับบุคคล มีโครงสร้างทั้งหมด 8 ขั้นตอน ได้แก่

- 2.1.1 บทขึ้นต้นหรืออารัมภบท
- 2.1.2 บทบรรยายเครื่องบายศรี
- 2.1.3 บทเชิญขวัญ
- 2.1.4 บทป้อนขวัญ
- 2.1.5 บทปิดเคราะห์
- 2.1.6 บทกวาดโชค
- 2.1.7 บทผูกขวัญ
- 2.1.8 บทมอบขวัญให้เจ้าของขวัญ

2.2 โครงสร้างของบทบัญญัติสำหรับสัตว์และพืชในการเกษตร มีทั้งหมด 5 ขั้นตอน ได้แก่

- 2.2.1 บทขึ้นต้นหรืออารัมภบท
- 2.2.2 บทบรรยายเครื่องบายศรี
- 2.2.3 บทเชิญขวัญ
- 2.2.4 บทป้อนขวัญ
- 2.2.5 บทมอบขวัญ

3. รูปแบบและเนื้อหาของบทสู่ขวัญ

3.1 รูปแบบของบทพิสูจน์ แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ รูปแบบคำประพันธ์และลักษณะการใช้ภาษา

3.1.1 รูปแบบคำประพันธ์ มีลักษณะเป็นร้อยแก้วแทรกอยู่ในบางวรรค จำนวนคำในแต่ละวรรคไม่แน่นอน ส่วนใหญ่มีตั้งแต่ 5 คำขึ้นไป นอกจากนี้ยังมีการใช้กลวิธีซ้ำคำหรือซ้ำความ เพื่อเน้นย้ำความหมาย และทำให้เกิดสุนทรียภาพทางเสียงในเวลาขับขาน

3.1.2 ลักษณะการใช้ภาษา ภาษาที่ใช้ในบทส่วขวัญมีทั้งภาษาพูดธรรมดาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และถ้อยคำสำนวนที่มีลีลาจังหวะ การสัมผัสต่าง ๆ มีทั้งภาษาไทยกลาง ภาษาถิ่นนาและ

ภาษาไทยอย่างเรียบง่าย นอกจากนี้ยังมีการใช้ถ้อยคำที่เป็นคำศัพท์บาลี ที่ยกมาแทรกไว้ ซึ่งอาจมีการแปลความหมายประกอบหรือยกมาแทรกไว้โดยไม่แปลความหมายก็ได้

3.2 เนื้อหาของบทสູ່ขวัญ

3.2.1 เนื้อหาทั่วไปของบทสູ່ขวัญ

บทสູ່ขวัญทั้ง 29 ตำแนวน มีเนื้อหาดำเนินไปตามโครงสร้างของพิธีกรรมกล่าวคือ พิธีสູ່ขวัญสำหรับบุคคลมีโครงสร้าง 8 ขั้นตอน ส่วนพิธีสູ່ขวัญสำหรับสัตว์และพืชในการเกษตรมีโครงสร้าง 5 ขั้นตอน เนื้อหาของบทสູ່ขวัญทั้ง 8 ขั้นตอน โดยรวม มีดังนี้

1. บทขึ้นต้นหรืออารัมภบท ส่วนใหญ่เป็นการกล่าวเกริ่นนำโอกาสในการประกอบพิธีสູ່ขวัญแล้วขึ้นบทบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งในบทสູ່ขวัญส่วนใหญ่จะบอกเพียงหัวข้อย่อ ๆ ว่า “ขึ้นนโม 3 จบ”

2. บทบรรยายเครื่องบายศรี ในพิธีใหญ่จะมีการกล่าวบรรยายเครื่องประดับตกแต่งชั้นบายศรี เครื่องบริโภคนคร เครื่องใช้ต่าง ๆ อย่างละเอียด ส่วนในพิธีสູ່ขวัญขนาดเล็กอาจมีการกล่าวถึงเครื่องบายศรีเพียงเล็กน้อย

3. บทเชิญขวัญ เป็นการกล่าวเชิญ 32 ขวัญ ที่ไปอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ในโลกมนุษย์และยังกล่าวถึงสถานที่ตามจินตนาการ อื่น ๆ เช่น สวรรค์ชั้นฟ้า ป่าหิมนพานต์ เป็นต้น การกล่าวเชิญอาจเชิญที่ละขวัญหรือกล่าวเชิญโดยรวม ๆ ก็ได้

4. การป้อนขวัญ ประกอบไปด้วยการป้อนอาหารหรือ “จ้ายก” และป้อนเครื่องดื่ม ซึ่งภาษาไทยถิ่นเรียกว่า “ฟาย” ได้แก่ “ฟายน้ำ” และ “ฟายเหล้า” อาหารที่ใช้ป้อนขวัญส่วนใหญ่ใช้ไก่ต้ม 1 คู่หรือกล้วยสุก 2 ผล

5. บทปิดเคราะห์ มีการกล่าวปิดเคราะห์ประโยคสั้น ๆ หรืออาจกล่าวถึงเคราะห์อย่างละเอียดแล้ว ปิดเคราะห์เหล่านั้นให้ตกหายไปกับดาวพระเคราะห์ทั้ง 9 ดวงไม่ให้มาใกล้กรายเจ้าของขวัญ

6. บทกวาดโชค จะมีกล่าวถึงอย่างละเอียดในพิธีสູ່ขวัญที่เป็นพิธีใหญ่ ในส่วนของพิธีสູ່ขวัญขนาดเล็กอาจกล่าวรวมไว้ในบทปิดเคราะห์เพียงสั้น ๆ ก็ได้ และโชคที่เกี่ยวข้องถึงส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับผู้รับการสູ່ขวัญโดยตรง

7. บทผูกขวัญ ส่วนใหญ่มีเนื้อหาคล้ายกัน บทผูกขวัญจะมีการแบ่งลำดับการผูกขวัญ โดยเริ่มจากการผูกข้อมือซ้าย แล้วต่อด้วยการผูกข้อมือขวาตามลำดับ ทั้งนี้ขั้นตอนของบทปิดเคราะห์ บทกวาดโชค และบทผูกขวัญมีเนื้อหาเฉพาะ ที่เกี่ยวกับบุคคลโดยตรง ดังนั้นจึงไม่ปรากฏขั้นตอนของบทสູ່ขวัญดังกล่าว ในพิธีสູ່ขวัญสำหรับสัตว์และพืชในการเกษตร

8. บทมอบขวัญ เป็นการกล่าวมอบขวัญทั้งหมดให้แก่ผู้รับการสู่ขวัญ ในพิธีสู่ขวัญคนเจ็บไข้ จะมีการกล่าวมอบขวัญทั้งหมดให้กับยาหม่องหนึ่งอีกครั้ง

3.2.2 เนื้อหาเฉพาะของบทสู่ขวัญบางประเภท

เป็นเนื้อหาที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากเนื้อหาโดยทั่วไปของบทสู่ขวัญ เช่น การเพิ่มบทสอนต่าง ๆ ในบทสู่ขวัญนาค และบทสู่ขวัญคู่บ่าวสาว บทบรรยายเครื่องอัฐบริวารในบทสู่ขวัญสามเณร การเพิ่มบทมอบขวัญให้ยาหม่องหนึ่งในบทสู่ขวัญคนเจ็บไข้ และการกล่าวถึงตำนานที่มาของเมล็ดข้าวในตอนต้นของบทสู่ขวัญข้าว เป็นต้น

4. บทบาทและหน้าที่ของพิธีสู่ขวัญ

เครื่องประกอบพิธีกรรมที่ใช้ในพิธีสู่ขวัญทั้ง 8 พิธี มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยมีการจัดเตรียมขึ้นตั้งอาจารย์ และขันบายศรี ตลอดจนสิ่งของประกอบพิธีอื่น ๆ อีกเช่น กล้าย มะพร้าว หรือขันน้ำมนต์ ซึ่งใช้เฉพาะในบางพิธีเป็นต้น การวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏและแฝงเร้นอยู่ในพิธีกรรม อาจตีความได้หลากหลายความหมาย อย่างไรก็ตามเครื่องประกอบพิธีต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับความเป็นสิริมงคล ตลอดจนสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้รับการสู่ขวัญทั้งสิ้น

จากการที่ชุมชนไทลื้อทั้งสามหมู่บ้านยังคงประกอบพิธีสู่ขวัญประเภทต่าง ๆ สืบเนื่องมาแต่อดีตราบจนปัจจุบัน พิธีสู่ขวัญจึงมีบทบาทและหน้าที่ต่อชุมชนไทลื้อหลายประการ สรุปได้ดังนี้

4.1 เป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ สร้างขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่น

4.2 เป็นการสร้างความสัมพันธ์ ความสามัคคี การรวมพลังให้ชุมชนเป็นปึกแผ่น

4.3 เป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ปลูกฝังค่านิยม และพฤติกรรมทางจริยธรรมที่จะทำให้มีชีวิตที่ดี

4.4 พิธีสู่ขวัญทำให้เกิดความสืบเนื่องและความมั่นคงทางวัฒนธรรม

ข้อสังเกตจากการศึกษาวิเคราะห์ในครั้งนี้นี้ก็คือ บทสู่ขวัญและพิธีสู่ขวัญของไทลื้อในอำเภอปัว ทั้ง 3 หมู่บ้าน มีลักษณะคล้ายคลึงกับบท และพิธีสู่ขวัญที่พบในชุมชนชาวไทยกลุ่มอื่น ๆ ร่องรอยและสัญลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นไทลื้อที่พบอยู่บ้างในบทสู่ขวัญได้แก่คำศัพท์บางคำซึ่งยังคงใช้ภาษาไทลื้อ การกล่าวถึงการละเล่นบางอย่างเช่น การขับลื้อในบทสู่ขวัญนาค และการเอ่ยถึงชื่อเมืองต่าง ๆ ที่เป็นหัวเมืองลื้อ ในบทสู่ขวัญข้าว เป็นต้น ในส่วนของการประกอบพิธีกรรมนั้น บทมอบขวัญบางท่านยังคงใช้ภาษาไทลื้อในการประกอบพิธีกรรม การปรับเปลี่ยนและการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อกับชาวไทยวนซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ในจังหวัดน่านเป็นเรื่องธรรมดา

อย่างไรก็ดี การศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า พิธีสู่ขวัญที่เป็นลักษณะเด่นและยังคงสืบทอดอยู่เฉพาะในหมู่บ้านเกิด คือพิธีสู่ขวัญควาย ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันถึงความคงอยู่ของวัฒนธรรมการทำนาแบบดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นระบบความเชื่อต่าง ๆ ของสังคมไทลื้อเฉพาะพื้นที่สามหมู่บ้านในเขตอำเภอปัว จังหวัดน่านเท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นบทบาทและหน้าที่ของพิธีสู่ขวัญที่ยังมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของบางชุมชนในปัจจุบัน ยังมีประเพณีพิธีกรรมพื้นบ้านของชาวไทลื้อที่น่าสนใจอีกมากมายเช่น การทำบุญประจำปี การเลี้ยงผีปางหมาก การแสดง และการละเล่นต่างๆ ที่ปรากฏในชุมชนไทลื้อของอำเภอปัวและพื้นที่อื่นๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรศึกษาในโอกาสต่อไป